

групай людзей, мэтай якога з'яўляецца пабудова абсалютна шчаслівага грамадства. Для гэтага ад нараджэння кожнаму чалавеку адводзіцца адна роля, ад якой ён не можа адступіць усё жыццё ні на крок. Аднак, як і ўсе рэалізаваныя ўтопіі, такая мадэль аказваецца нежыццяздольнай. Не ўсе людзі задаволеныя сваім штучным жыццём, многія адчуваюць незразумелую тугу па няздзейсненых учынках, па занятках, якія не планаваліся для іх камп'ютэрным розумам. Нарэшце, «найлепшая з утопій» заканчваецца паўстаннем. Аўтарам уздымаецца адно з самых галоўных пытанняў усіх антыўтопій: свабода ці шчасце? І увогуле, ці магчымае шчасце без свабоды?

Акрамя вышэй згаданых аўтараў, да жанру антыўтопіі звярталіся такія вядомыя чэшскія фантасты, як **Ё. Нэсвадба, Я. Вейс, І. Кмінэк, Я. Кршэсцэла, Ул. Парал** і інш.

Можна сцвярджаць, што традыцыя жанра антыўтопіі ў чэшскай літаратуры мае вельмі доўгую гісторыю, хоць тая не аднойчы перарывалася. Асаблівасць развіцця чэшскай антыўтопіі заключаецца ў тым, што яна, з аднаго боку, абапіралася на ўласную традыцыю (Я. А. Коменскі), а з другога – на дасягненні замежнай фантастычнай літаратуры новага часу.

Літаратура

1. *Герчикова Н. А.* Чешская фантастическая проза 70–80-ых гг. XX века: К проблеме новаторства: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1987.
2. *Кошик Т. Н., Холодова Т.* К проблеме жанра антиутопии в современной зарубежной литературе // IV Межвузовская научно-методическая конференция молодых ученых: Сб-к материалов. Брест, 2002.

ПАРОДЫЯ ЯК СПОСАБ СТВАРЭННЯ НАВАТВОРА

І. І. Міхно

Як жанр пародыя сфарміравалася ў Старажытнай Грэцыі (Гіпанакт, Арыстафан). У літаратуры Старажытнай Русі шырока парадзіраваліся царкоўныя службы, пасланні, малітвы («Служба кабаку», «Казанне пра бражніка», «Калязінская чалабітная»). У беларускай літаратуры гэта вядомыя «Прамова Мялешкі», «Ліст да Абуховіча», «Пасланне Апосталу Пятру» і недаследаваны пакуль польскамоўны твор «Суплікацыя Віленскага збору».

Пародыя старажытнасці адрозніваецца ад пародыі ў сучасным разуменні гэтага паняцця. «Пародыя (грэч.parodia – супрацьпеў, песня навыварат) – жанр сатырычнай літаратуры, заснаваны на карыкатурным перайманні асаблівасцей нейкага твора, творчай манеры аўтара ці

літаратурнага напрамку» [2, с. 226]. Многія славутыя даследчыкі (М. Бахцін, В. Адрьянава-Ператц, Д. Ліхачоў) адносяць смех старажытнай рускай літаратуры да сярэднявечнага тыпу смеху. «Зразумела, існасць смешнага ва ўсе часы застаецца аднолькавай, але перавага тых альбо іншых рыс у «смехавой культуры» дазваляе адрозніваць у смеху нацыянальныя рысы і рысы эпохі» [1, с. 347].

Смехавая культура Беларусі гэтага перыяду мела свае нацыянальныя адметнасці, хоць некаторыя рысы і збліжаюць яе са смехавой культурай суседніх краін. У сувязі з тым, што паняцце аўтарскага стылю на той момант было хутчэй прыкметай жанра, а не аўтара, пародыя высмейвае не канкрэтны твор, аўтара ці стыль. «Шляхам пародыі ствараецца камічная сітуацыя ўнутры твора, на якую і накіраваны смех» [1, с. 347]. Парадзіруецца цвёрда ўсталяваная форма – форма твору, форма жыцця, форма светапогляду – нейкая закадзіраваная знакавая сістэма, і мэта аўтара – спарадзіраваць як мага больш такіх формулаў, каб стварыць поўную карціну антысвету, свету, адваротнага сапраўднаму, абсурднага, але вельмі падобнага да рэальнага.

Так, у «Суплікацыі Віленскага збору» распавядаецца пра ксяндза лютэранскага касцёлу Мікалая Бурхарда, які з нейкай патрэбай палез на гарышча, зваліўся з лесвіцы, ды так нешчасліва, што аддаў Богу душу. У выніку з'явілася з'едлівая, але выбітная гумарам і іроніяй пародыя – вершаванае пасланне «ад верных авечак» да Марціна Лютэра.

«Суплікацыя» ўключае ў сябе:

1. Пасланне ад вернікаў, быццам бы пакладзенае у труну на грудзі нябожчыку, у якім у саркастычнай форме распавядаецца пра зямное жыццё ксяндза Мікалая, а таксама тлумачацца абставіны яго смерці:

Ledwie się do kurnika po drabinie dorwie,
Za garło kokosz w kojcu iarzebora porwie.
W tym kapłan nad kury kokosz niecnotliwy
Broniąć kokoszy poczał, broić swoje dziwy.
A tak długo po kojcu robił swe firleie,
Aż uczynił latowca z księdza kaznodzieie.
A dusza, gdy jej drzwi zamkniono u gardła,
Ledwo się inszym koncem nieboga udarła
[3, 2 адв].

2. Другі ліст – гэта «адказ» Марціна Лютэра, атрыманы з пекла чудоўным чынам: праз комін, з дымам і іскрамі. Ліст утрымлівае шмат «карысных» звестак аб жыцці ў пекле, выказваюцца асноўныя палажэнні веры, якіх павінен прытрымлівацца кожны лютэранін.

Мы можам прасачыць, як аўтар разбурае звыклы малюнак свету: Святы Дух трапляе ў хату праз комін (нагадаю, што комін у славянскай міфалогіі заўсёды лічыўся сувяззю з цёмнымі сіламі), прыходзіць ён з Пекла, а не з Раю, і кажа, што «добрыя учынкi – усялякія там пасты, шлюбi, пакуты розныя – гэта марныя клопаты». Такім чынам, у гратэскай форме аўтар іранізуе над пратэстантамі, якія ратавалі за спрашчэнне некаторых касцельных абрадаў, на што аўтар заўважае:

Ze Chrystus umarł za swiat i wstał do nieba,
Dalej nic do zbawienia więcej nie potrzeba
[3, 3]

3. Прадмоўна-пасляслоўны комплекс уключае ў сябе прысвячэнне, прадмову-тлумачэнне, эпітафію, эпіграму на герб ксяндза Мікалая і апастрафон (apostrophe).

Формульныя часткі твора служаць не для таго, каб пазнаць жанр, а каб надаць твору «смахавое значэнне», якога няма у творы-арыгінале. «Як прыкметы жанра яны даваліся збыткоўна, як сігналы да смеху яны павінны былі як мага шчыльней насычаць тэкст, каб смех не перарываўся» [1, с. 351].

Прызначэнне «Суплікацыі» значна шырэйшае, чым проста высмеяць канкрэтную духоўную асобу. Гэта нагода выказаць свае думкі адносна іншага веравызнання і яго прадстаўнікоў, паказаць іх свет як штосьці абсурднае. Як некалі раман «Гарганцюа і Пантагруэль» увабраў у сябе непаўторнасць французскага фальклору і праліў промень святла на шматвяковую гісторыю смехавой культуры Еўропы, так і «Суплікацыя» раскрывае перад намі адну са старонак беларускай культуры і гісторыі. У тэксце багата трапных выслоўяў, здабытых далёка не ў асяроддзі інтэлігенцыі. Асноўныя прыёмы, якія ўжывае аўтар, – гіпербалізацыя, іронія, гратэск, сарказм.

Сэнс выкарыстання пародыі ў тым, каб разбурыць сістэму, якая складвалася і абгрунтоўвалася напрацягу пэўнага часу, паказаць свет без сістэматызацыі, у нашым канкрэтным выпадку паказаць культуру лютэран як нешта нечаканае, недарэчнае, непаслядоўнае, антыкультурнае. Функцыя смеху ў творы – стварыць свет без упрыгожванняў, без вопраткі, такім, якім ён ёсць ці, прынамсі, падаецца такім аўтару.

Літаратура

1. Лихачев Д. С. Избранные работы: В 3 томах. Т. 2. Л.: Худ. лит., 1987. – 493 с.
2. Рагойша В. П. На шляху да Парнаса: Давед. маладога літаратара для ст. шк. узросту. Мн.: Маст.літ, 2003. – 158 с.
3. Suplikacja zboru wileńskiego (3 асабістага архіву У. Г. Кароткага).